

διὸ πλοίων ἀξίων λόγου γινομένη, συνετέλεσε τὸν ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Κουτάλεως, ἵνα τὰ ἔθιμα προσομοίζουσι τοῖς ἔθιμοις τῶν ἑλλήνων κατοίκων τῆς πρωτευόσης ταύτης τοῦ πρότους, ἵντοι τοῖς παρ' ἡμῖν. Ἡ γλώσσα ὑπέστη τὰς τύχας, ἃς καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινούπολει λαλουμένη ἐλληνική. Ἡ ἐνδυμασία ἡ αὐτή. Τὸ σχολεῖον καὶ πρὸ τινῶν ἐτῶν ἦνθει καὶ νῦν ἐν εὐμάρειξ διέκειται. Ἡ ἀνάπτυξις, ὡς εἶπον, ὀφελεῖται εἰς τὸ νκυτικὸν αὐτῆς, ὅπερ ἥδη παρήκμασεν· ἐν τούτοις εἰς ἀντιπεπονθότα λόγον πρὸς τὴν παρακμὴν ταύτην εὑρίσκεται ἡ ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀκμή, εἰς μόνον ὄφειλομένη τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀκραιφνὴν τῶν κατοίκων φιλογένεικν, μεθ' ὧν μίαν μόνον ἡμέραν τύτυχησκ 'να συδιαγχώ, συναντήσεις ἄλλως τὸν ἀρχεῖον μου συμμαχητὴν Θεόδωρο Ζαχάρωφ καὶ τὸν παλαιὸν φίλον Παλλάσιον Βλαστόν, οὓς, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς προκρίτους καὶ τὸν ιατρὸν τῆς κοινότητος, εὔρον ἀρίστους παράγοντας τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς εὐημερίας τῆς Κουτάλεως, ἵτις ἀγνοοῦσα τὸ παρελθόν αὐτῆς γράφει σελίδα νῦν λαμπρὰν παρόντος εὐέλπιδος.

Μ. ΓΕΔΕΩΝ.

ΑΙΓΑΙΟΝ ΣΗΜΑΤΑ

Η ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΤΣΑΚΩΝΩΝ.*

Ἄλλὰ τί διδάσκουσιν ἡμῖν τὰ ὄντα ταῦτα; Βεβαίως οὐχὶ ὅτι : «ἐν τῇ χώρᾳ Τσακωνίᾳ ἐξέλιπε πᾶν ἵχνος τῆς ἀρχαίας Πελοποννήσου. Οὐ μόνον ἡ χώρα ἐν συνόλῳ, ἀλλὰ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰ ὅρη φέρουσι καθαρῶς σλαυικὸν ἀποτύπωμα, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἔτο δυνατὸν νὰ γείνῃ, ἂν μὴ μετὰ τὴν ἀπέλασιν τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων κατοίκων οἱ Σλαύοι κατακτηταὶ τῆς Πελοποννήσου εἰσέδυνον καὶ ἐν τῇ ὁρεινῇ ταύτῃ χώρᾳ καὶ ἰδρυον αὐτόθι κατοικίας. Οὐδ' ἐν καὶ μόνον ὄντομα τῶν ἀρχαίων χρόνων ὑπελείθην.»¹

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἑξετασθείσῃ χώρᾳ διεσδώθησαν μέχρι τῆς σήμερον ἐκείνα ἀκριβῶς τὰ ὄντα τῶν θέσεων, καὶ ἐκείνων ἔτι, εἰς μίς εἰσέβαλον Σλαύοι, αἵτινες παρεδόθησαν ἡμῖν ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὡς Βρασιάτι, τὸ Γλυμπιά (Γλυππιά) ὡς Λυμπιάδα καὶ Τυρός, ἐξ ὃν ὁ Παυσανίας ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν πόλεων τῆς Ελευθερολακωνίας γνωρίζει μόνον τὰς δύο πρώτας (Γ'. 22—3). Φαίνεται ὅτι ἡ χώρα ἄπασα καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἑλαχίστην μόνον προσδοκήν ἐφείλκυε, περιεῖχε δ' διλγίστας μόνον σπουδαίας θέσεις. Τούτου ἔνεκα δὲν πρέπει νὰ ἀπορῶμεν βλέποντες ὅτι ὁ Ιεροκλῆς ἢ Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογέννυντος (Περὶ

θεμάτων) ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Γκέλτσερ δημοσιευθεῖσα¹ ἐπισκοπικὴ σημειώσις τοῦ 7ου αἰώνος οὐδὲν χωρίον τῆς χώρας ἡμῶν ἀναφέρουσιν. Ἀξιον λοιπὸν τοδούτῳ μείζονος παρατηρήσεως εἶναι τὸ ὅτι ἀκριβῶς τὰ μέχρις ἡμῶν περιστωθέντα ὄντα διεπρήθησαν καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ μεσαίωνος εισβολὰς τῶν λαῶν. Ἄλλ' ἐκ τῶν σημειερινῶν ὄντα ταῦτα ὑπάρχουσι τίνα, ἄτινα καίπερ μὴ τερισθέντα, φέρουσι σαφῆς τὴν σφραγίδα τῶν ἀρχαίων, ὡς, Δέρσε, Καρυά, πιθανῶς δὲ καὶ τὰ Θυρά, Κλεισοῦρα, Κοίλασο, Μισόνασος, Πισκοπή, Πρέγασος, Χερονῆσι, ἴσως δὲ καὶ τὰ Εύρεια, Λουκοῦ, Μάκρη, Φούσκα. Πρὸς τούτοις ὑπάρχουσιν 20 καὶ πλέον ὄντα, περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ὅποιων οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ δύναται νὰ ὑπάρξῃ· ταῦτα δυνατὸν νὰ ἀνεφάνησαν εἴτε ἐν ἀρχαίᾳ, εἴτε ἐν νέᾳ ἐποχῇ, διότι τὰ ως βάσις τούτων κροτίμενοντα κλητικὰ σώζονται εἰσέτι τοῦτο ἀφαρμόζεται ἐπὶ ὄντα ταῦτα οἷα τά: Καλάμι, Καρακούσινι, Λαγούσινι, Λάκκος, Μαραθέας, Παραπόρια, Πλατάνα, Ρέοντας, Τρικέρι. Οὕτω τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τῶν ὄντα ταῦτα συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ἡ χώρα ἐξακολουθεῖ οικουμένην ὑπὸ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Παραλειπομένων δὲ 6—7 ὄντα ταῦτα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον δικοτεινῶν, ὑπολείπονται 11 σχεδόν δύο ὄντα βεβαίως νεωτέρας παραγωγῆς· ταῦτα εἶναι στὸ Γιαλό, τὰ Κατάφορα, Κρύο Νέοι, Λενιδι, Λεούσι, Λουριά, Παλιοχώρα, Παλιούμαντρι, Παλιόπολι, Πάπαινα, Σαββατάκι. Ἀπέναντι τούτων τὰ σλαυικὰ ὄντα υπολείπονται κατὰ πολὺ. Τοία μόνον φαίνονται μοι μὴ ἐπιδεχόμενα ἀμφιβολίαν, τά: Σίντενα, Σίντζα καὶ Σα (πρόφ. Schä), ἐπτὰ δὲ θεωρῶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμφισβητήσιμα· ταῦτα εἶναι Δερνικέικα, Καστανίτσα, Μελάνα, Πεζιάνι, Σεβετίλα, Σιουβάλα, Σοχά. Ρωμανικῆς παραγωγῆς φαίνονται 2—3 μόνον (Κουνιάδια, Ρουστιαίς, Σερνιάδι), ἐνῷ ἢ τουρκικὴ καὶ ἡ ἀλβανικὴ ἀντιπροσωπεύονται δι' ἐνὸς ὄντα τοσούτος ἀκατέρα [Χατζαλιού(;) Μαλεβό]. Πῶς ἔξηγεται τὸ ἀλβανικὸν ὄνομα εἰδομεν ἀνωτέρῳ.

Ὦρτε τὸ μόνον στοιχεῖον, ὅπερ εἶναι ἄξιον λόγου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τσακώνων εἶναι πράγματι τὸ σλαυικόν. Ἄλλ' ἡ ἀναλογία τῶν ἀσφαλῶς σλαυικῶν ὄντα ταῦτα εἶναι τοδούτον μικρά, ἢ δὲ τῶν ἀρχαίων καὶ καθαρῶς ἑλληνικῶν ὄντα τοσούτον σπουδαία, ὥστε ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης δυσκόλως δύναται νὰ ἐγερθῇ. ἐπιχειρούμε τι ἐναντίον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ σημερινῇ ἐκτάσει τῆς χώρας τῶν Τσακώνων. Ἄλλὰ καὶ ἐτέρωθεν δυσερῶς τὸ τοιοῦτο δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ.

Πρὸς ἀκριβῆ κατανόσιν τῶν ἀποτελεσμάτων ἡμῶν δέοντα νὰ ληφθῇ ὑπ' ὅψιν τὸ ἑξῆς, ὅτι ἐν ταῖς χώραις, ἐνθα ἐγκαθιδρύθησαν καθαροὶ Σλαύοι, ἡ ἀναλογία τῶν σλαυικῶν ὄντα τοσούτον θεσμού πρὸς τὰς ἀλλας ἔχει διαφόρως· οὕτω δυτικῶς τοῦ Πάργωνος, ἥτοι δυτικῶς καὶ βορειοδυτικῶς τῆς σημερινῆς Τσακωνίας τὸ ἥμισυ σχεδόν τῶν ὄντα των θέσεων ἀναγνωρίζεται εὐκόλως ὡς σλαυικόν· ἐνταῦθα κρίνω

*) "Ιδε ἀριθ. 39 σελ. 763—765.

¹) Falmerayer a. a. O. 64 f.

1) Zeitschr. f. Wissenschaft. Theologie XXXV (1892) 419.

ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρω ἐκ χώρας, ἵστησ σχεδὸν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν πρὸς τὴν Τσακωνίαν μόνον τὰ ἔξης: Βρέστων ὁ, Βαρβίτσα, Ἀράχωβα, Βερβενά, Δολιανά, Μασκλίνα, Βέρζοβα, Μάγκουλα, ὄνυμα, ἅτινα φέρουσιν ἑναποτετυπωμένον ως οἶόν τε ἐμφανέστερον τὴν σλαυικὴν αὐτῶν καταγωγήν. Μόνον λεπτομερής ἔχεταις ἀπάντων τῶν ὄνυμάτων θέσεων συμπάσης τῆς Πελοποννήσου θὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς ἀναλογίας ταύτης ἐν ἐκάστη χώρᾳ. Βέβαιον δῆμως εἶναι τὸ ἔξης: «Ἡ Τσακωνία ἔμεινεν ἐλληνική, εἰσέδυσαν δὲ εἰς τὴν χώραν σλαυικὴ στοιχεῖα λιαν διεσκορπισμένα. Τοιαύτη μεμονωμένη τῶν Σλαύων εἰσβολὴ δὲν εἶναι ἀξια ἀπορίας, διότι καὶ δυτικῶς τοῦ Πάρνωνος κατόκουν Σλαῦοι. Ὡσαύτας δὲν πρέπει ν' ἀπορῶμεν βλέποντες π. χ. ὅτι ἐν τοῖς Β. τῆς Τσακωνίας εὑρονται Σλαῦοι, ως πρὸ παντὸς καταδείκνυσι τὸ ὄνομα τῆς θέσεως Μελιγοῦ. Ἰδως δὲ οὕτως ἔχηγεται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Καστανίτσα καὶ ἡ Σιτενα (ἐν τοῖς ΒΔ.) ἔχουσι διάλεκτον λιαν συγγενῆ πρὸς τὴν χυδαίαν ἐλληνικήν (πρὸς. Deffner Gram. 173). τὰ χωρία ταῦτα (βεβαίως δὲ ἡ Σιτενα) προσεβλήθησαν ὑπὸ κύματος τῆς σλαυικῆς πλημμύρας, καὶ ἀπώλεσαν ώς ἐκ τούτου πλείονα ἐκ τῆς ιδίας αὐτῶν συστάσεως ἢ ὅσον οἱ ἄλλοι Τσάκωνες· εἴτα δὲ ἐνισχύθησαν ὑπὸ Ἐλλήνων ἐποίκων. οὔτως ὥστε ἡ διάλεκτος αὐτῶν δὲν ἔμεινε πλέον καθαρά. ἄλλ' ἀντικατεστάθη ἐν μεγάλῳ βαθμῷ διὰ στοιχείων τῆς χυδαίας ἐλληνικῆς.

Ἐπειδὴ καὶ ὁ Φαλμεράγερ ἀποδέχεται ἐν ἀπάσῃ τῇ ἀνατολικῇ παραδιάς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι ἔξηφανίσθησαν, ἡναγκάσθην νὰ ἔχογάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἐκ τῆς γλώσσης αὐτῶν ως καθαροὶ Ἐλληνες μετέκπισαν εἰς τὴν σημερινήν αὐτῶν κατοικίαν μετά τὴν εἰσβολὴν τῶν Σλαύων· ἐπειδὴ δῆμως ἡ βάσις εἶναι ἐσφαλμένη, τούτου ἔνεκα δὲν ἔχομεν ἀνάγκην διπλως φροντίζωμεν περὶ τοῦ συμπεράσματος· δὲν εἶναι δῆμως περιττὸν νὰ ἔχάρωμεν ὅτι ἀποδοχὴ τοιαύτης εἰσβολῆς στεγεῖται πάσης ἀποδείξεως!

Πόθεν μετέκπισαν οὕτοι; βεβαίως ἐκ χώρας, πῆτις ἢν λακωνική.

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ τοῦ Εύρωτα κοιλάς προσεβλήθη τὰ μεγίστα ὑπὸ τῆς τῶν Σλαύων πλημμύρας· καὶ ἡ χερσόνησος δὲ τοῦ Πάρνωνος δὲν φαίνεται ἡπτὸν τῆς Τσακωνίας ἀπολλαγμένη τῶν Σλαύων· ὥστε οὐδεμία λακωνικὴ χώρα ὑπάρχει ούσα δηλιγώτερον σλαυικὴ ἢ τὰ ὅρη τῆς Τσακωνίας. Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ μόνον ζητητέον τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων κατοίκων, τῶν ἐλευθεροδακῶνων. Διότι δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ισχυρισθῶμεν ὅτι οἱ Τσάκωνες πρὸ τῶν Σλαύων ἴσως ἀπεχώρησαν παντημεὶ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἀνέμειναν ἐκεῖ μέχρις ὅτου οἱ Σλαῦοι ὑποταχθῆσι καὶ πάλιν, καὶ εἴτα μετά τινας ἐκατοντάδας ἐτῶν ἔζητονται καὶ πάλιν τὰ ὑψηλὰ αὐτῶν ὅρη, χωρὶς νὰ ἀποδέσσωσι τι ἐκ τῆς ιδίας αὐτῶν φύσεως (Eigenart), σημειωτέον τοῦτο καλῶς.

Ὦς βέβαιον δέον νὰ θεωρῆται τὸ ὅτι οἱ Τσάκωνες

κατόκουν πρότερον χώραν μᾶλλον ἐκτεταμένην¹. «Ἀν διδοαζών ἔχει ἀκριβεῖς πληροφορίας, καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὄφουν μέχρι τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ τοῦ Καστρίου. Ἐκ τῆς παρὰ τῷ Κρουσσίφ σημειωσέως τοῦ Γκέρλαχ «inter Naupliam et Monembasiam» φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν πρέπει νὰ ἐννοούσωμεν ἄπαδαν τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων πόλεων, διότι καὶ τότε ἔτι εὐρεῖα ζώην, ἀπὸ τοῦ κάτω Εύρωτα μέχρι τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς ἦν ἀλκανική. Ὅστε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἀναφερόμενον, ὅτι ἡ Κυπαρισσία εἶναι τὸ νοτιώτατον τῆς Λακωνικῆς χωρίον, εἶναι πιστευτόν. Πόσον ἢν ἡ ἐκτασίς τῆς χώρας τῶν Τσακώνων πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλβανῶν, τοῦτο δὲν καθορίζεται· ἐκ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Μωρέως δέον νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ τσακωνικὴ χώρα ἔχετείνετο κατὰ πλάτος μέχρι Χέλου, ἥτοι ἄπαδα ἡ χερσόνησος μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα δέον νὰ ἀποκλεισθῇ². Ἡ ἔχεταις καὶ τῶν ὄνυμάτων τῶν θέσεων τῆς χώρας ταύτης θὰ διασαθήσῃ καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐλπίζω δὲ ὅτι θὰ ἐπανέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος ἐν ιδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ.

Ἡ βάσις, εἰς ἣν ὁ Χόπφ καὶ ἄλλοι ιστορικοὶ ἀποδίδουσιν ιδιάζουσαν σπουδαιότητα, ὅτι δηλαδὴ ἡ Βενετία χαρακτηρίζει τὴν παραλίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σκλαβωνία τοῦ Μωρέα», κατ' ἐμὲ δὲν ἔχει ιδιάζουσημαίαν· ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ βορείως τῆς σημερινῆς Τσακωνίας εἰσέβαλον Σλαῦοι, τοῦτο εἰδούμεν ἥπη. Καὶ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Μονεμβασίας ὄφουν Σλαῦοι, ὅφητεντες ἐκ Χώλου, κέντρον τῶν σλαυικῶν ἀποκισθμῶν. Οὔτω λοιπὸν οἱ Ἐνετοὶ ἐκ τινῶν μερῶν τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς ἐπεξείναν τὸ ὄνομα Σκλαβωνία ἐφ' ὅλης τῆς παραλίας. Τὸ ὅτι δὲ οἱ Ἐνετοὶ ἐφήρμοσαν χαρακτηρισμὸν χώρας ἐθνογραφικῶς ἀνακριθῆ, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ως βάσιν ἀποδείξεως τοῦ ὅτι οἱ Σσάκωνες εἶναι καθαρῶς Σλαῦοι, διότι τὰ πάντα μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καταγωγῆς.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος).

ΑΓΑΠΑΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑΙΣ.

Ἵσαν τόσῳ φοβερά, ὅσα τῆς διηγήθη ἡ χλωρὴ γυναῖκα, ὡςτε ἀμά ἔμεινε μόνη, ἐσπόγγυσε τὰ δάκρυα ποὺ ἔχουσε γιὰ ζένην συμφορὰ καὶ ἔξαπλώθηκε· τὸ μαλακὸ σοφαδάκι της, ἐνῷ τὴν ἔζεσταιναν καὶ τὴν ἐφωτίζαν, τὰ ἔυλα τῆς ἐστίκας τὰ φλογερά.

Ἄφηκε τὴν ζένην συμφορὰ κατὰ μέρος 'σὰν νὰ τὴν ἐσάρωσε τὸ μάρο φόρεμα τῆς χλωρῆς γυναίκας καὶ ἀργήσε νὰ μετρᾷ τὴν ἰδική της εύτυχία.

Τέτοιος ἀγωιστής εἶνε ὁ ἀγνθρωπος.

1) Μικραὶ μεταθέσεις μεταξὺ Πάρνωνος καὶ τῆς θαλάσσης (Deffner Archiv. 5) δὲν λαμβάνονται ὑπὸ ὅψην ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Φαλμεράγερ φρονεῖ (οὕτως τοῦλάχιστον ἐννοῶ ἀντὸν ἐγώ) ὅτι ἔγενετο ὀλικὸς νέος ἀποκισθμὸς τῶν Τσακώνων ἐν τῷ ὑπὸ τῆς Ιστορίας μαρτυρούμενῷ ἔδειχει αὐτῶν.

2) Ἐνταῦθα παραπέμπω εἰς τινὰ μόνον χωρία τοῦ Χρονικοῦ: Buchon Chroniques étrangères S. 51. 107. 108 116, 116, 129, 15 ("Ἄλλως, δῶς δῆμως ἐσφαλμένως, συμπεραίνει ὁ Φλιψών S. 38").